

Honderd jaar onderwijs aan de Notre Dame in Ubbergen Een dossier over meisjespensionaten, katholicisme en schoolstrijd

Iedereen uit de omgeving van Nijmegen kent De Refter, het prachtige gebouw in de bossen bij Ubbergen dat al jaren door een leefgemeenschap wordt bewoond. Ooit zwaaiden de nonnen van de congregatie Notre Dame des Anges hier de scepter. Gevlucht voor de schoolstrijd in Frankrijk kwamen zij hier in 1903 de Nederlandse welgestelde meisjes katholiek onderwijzen. Het katholieke onderwijs moest een stevig fundament leggen in de opvoeding. De regels waren bijzonder streng, de ontsnappingen uit het regime zeldzaam en ten strengste verboden maar juist dat schiep een band en zorgde voor plezierige spanning. Toch was er ook veel eenzaamheid en heimwee. Onder de hoede van de zusters Lange tijd was na de hervormingen van de 16e eeuw (daarover later meer) het katholieke geloof en dus ook het katholieke onderwijs verboden geweest. In het geheim werden wel diensten gehouden in de zogeheten schuilkerken maar het Nederlands Hervormd was officieel de staatsgodsdienst. Pas na de wijziging van de grondwet in 1814, door de Fransen ingevoerd, was het Katholieke geloof niet langer afwijkend en verboden.

Kloosters en pensionaten

Lange tijd heerste er nog vooral weerstand tegen het katholicisme maar toch werden er aan het einde van diezelfde eeuw in rap tempo vele kloosters en pensionaten gesticht. De vrouwelijke religieuze congregaties legden zich toe op het onderwijs om op een zeer doeltreffende manier de katholieke leer te verspreiden.

Alles binnen de muren

Het was voor de religieuzen verboden om zich buiten de kloosterdomeinen te begeven en dus werden de leerlingen binnen die domeinen gehaald. De jongeren, meisjes gescheiden van de jongens, woonden in het pensionaat en werden onderworpen aan de daar geldende regels. De welgestelde meisjes werden opgevoed en opgeleid tot degelijke echtgenotes, goede gastvrouwen en liefhebbende moeders.

Status

Wanneer je je kinderen naar het pensionaat kon sturen dat had dat destijds een zeker prestige. Dat aanzien werd onderstreept door de Franse taal die op de pensionaten werd gesproken en geschreven. Het pensionaat van de Notre Dame des Anges in Ubbergen gold als een van de deftigste in Nederland. De unieke ligging en het riante onderkomen zullen zeker aan dat beeld hebben bijgedragen.

Afzondering niet langer gewenst

Tussen 1900 en 1950 beleefden de pensionaten, Nederland had er meerdere, een bloeiperiode. In de zestiger jaren kwam hier snel verandering in. Het aantal religieuzen liep terug waardoor er lekdocenten aangesteld moesten worden. In tegenstelling tot de nonnen werkten deze docenten niet Pro Deo en dus werd het kostschoolonderwijs beduidend duurder. Parallel aan deze ontwikkeling liep het veranderde pedagogisch inzicht. Een religieus getinte opvoeding in afzondering werd niet langer ideaal bevonden. De traditioneel onderwezen vaardigheden maakten plaats voor degelijke beroepsopleidingen die de perspectieven van de meisjes moesten vergroten.

Mammoetwet

De invoering van de Mammoetwet die in 1963 tot stand kwam en in 1968 werd ingevoerd zorgde ervoor dat de pensionaten definitief hun deuren moesten sluiten. De MMS werd vervangen door de HAVO en in Ubbergen verhuist het onderwijs naar een nieuw schoolgebouw dat in de schaduw van De Refter is gebouwd. De school heet nog steeds Notre Dame des Anges, is niet louter en alleen voor welgestelde meisjes maar voor iedereen in de regio.

Hoe was het leven in een meisjespensionaat?

Voor veel jonge meisjes was het geen vrije keus om het huiselijke bestaan te verruilen voor een streng en gedisciplineerd leven in een meisjespensionaat. Genoodzaakt door tijdgebrek, te grote gezinnen of

leerproblemen werden de meisjes aan de zorgen van de nonnen toevertrouwd. Van de een op de andere dag was het leven compleet veranderd.

Niet religieus en toch een kloosterbestaan

De hiërarchie binnen het kloosterbestaan was groot. De leiding was in handen van Mère Prêfète, moeder overste, dan waren er de Mères, zusters, die het onderwijs verzorgden en de soeurs, werkzusters, die waren belast met de huishoudelijke taken en ordehandhaving. De strenge regels die voor de kloosterlingen golden waren grotendeels ook van toepassing op de leerlingen

Heimwee, kattenkwaad en afstraffing

Het leven van de jonge meisjes speelde zich vooral af binnen de kloostermuren. De wekelijkse wandeling werd begeleid door een dienstbode, de nonnen mochten niet buiten de poort. Familiebezoek was beperkt tot de zondagen en slechts eenmaal per maand of per drie maanden mochten de meisjes naar huis. Wanneer er kattenkwaad was uitgehaald werd het bezoek uitgesteld of helemaal afgelast. Velen kampten met heimwee omdat het vertrouwde leven zich elders buiten de muren afspeelde. Teruggaan na een vakantie was voor de een rampzalig, een ander zag er naar uit.

Censuur

Om te zorgen dat de leerlingen niets onder ogen kregen dat niet paste binnen de strenge katholieke opvoeding werd alle post gecensureerd. Leesboeken die werden meegebracht moesten het stempel van de RK keurraad dragen, andere boeken werden afgevoerd. Ook de uitgaande post werd pas na goedkeuring verzonden, negatieve berichtgeving kwam eenvoudigweg niet buiten de muren en stond garant voor een afstraffing.

Gebrek aan privacy

De leerlingen sliepen in de zogeheten Chambrettes, drie houten wanden en een gordijn aan de voorzijde. De bovenkant was open zodat alle gesprekken, die heimelijk werden gevoerd, hoorbaar waren. Privacy stond niet in het kloostervocabulaire. Om aan het strakke keurslijf te ontsnappen werd menige vluchtiging ondernomen. Samen stiekem ergens naartoe, wetend dat zo'n actie zwaar bestraft zal worden, scheidt een band en leidt tot hechte vriendschappen.

Niet te hecht

Vriendschap is een groot goed en velen hechten daar in het bijzonder aan. De nonnen van toen vonden te hechte vriendschappen echter absoluut niet toelaatbaar. Uit angst voor teveel intimiteit mochten meisjes niet te close met elkaar zijn. Toch zijn er in de pensionaten vele vriendschappen voor het leven ontstaan. Je bent aangewezen op elkaar en dat maakt contacten extra waardevol.

Niet alleen kommer en kwel

Als inmiddels het beeld is ontstaan dat het leven in een pensionaat alleen maar afschuwelijk was, dan moet dat worden bijgesteld. Velen herinneren zich ook de warmte van die ene non die wel goed snapte wat dit leven van de meisjes vergde. Ook het kattenkwaad en het stiekem uitbreken, bezorgde velen een memorie van veel plezier een bondgenootschap.

Hervormingen

De Franse Nonnen van de congregatie Notre Dame des Anges kwamen in Nederland terecht omdat ze moesten uitwijken in verband met de schoolstrijd. Een strijd tussen Protestanten en Katholieken die zijn oorsprong vond in de hervormingen in de 16e eeuw.

Terug naar de Bijbel

Aan het einde van de Middeleeuwen was een groot deel van de bevolking Rooms-katholiek maar de kritiek op het systeem nam hand over hand toe. De levenswijze van veel geestelijken en het op grote schaal verkopen van aflaten* stuitte op toenemende weerstand. Daar komt bij dat er grote staatkundige veranderingen plaatsvonden, de steden kwamen tot stand, de boekdrukkunst deed zijn intrede en meer mensen kregen toegang tot

de directe bron, de Bijbel.

(* zonden konden door middel van aflaten worden afgekocht, dat betekende dat de rijken zich als het ware een plaats in de hemel konden kopen en zich beduidend meer onjuistheden konden veroorloven dan de armlastigen).

Luther, Zwingli en Calvin

In 1517 maakt Luther voor het eerst zijn stellingen tegen de aflaathandel publiek en spoedig kreeg hij van velen bijval. Volgens Luther moest het geloof weer terug naar het oorspronkelijke Bijbelse Christendom. Deze hervormingen ook wel reformatie geheten verspreidde zich over met name Duitsland. In Zwitserland werd de onvrede over het Katholieke geloof verwoord door een zekere Zwingli en de meer bekende hervormer Calvin wiens denkbeelden toch nog weer verschilden van Luther zodat er geen gezamenlijk verzet uit voortvloeide. Wel vielen de verschillende denkbeelden op vruchtbare grond elders in Europa.

Protestants Europa

Zoals beschreven onderging Europa in de 16e eeuw een drastische wijziging. Protestantse hervormingen trokken in hoog tempo over het gehele continent. In Nederland kreeg vooral Johannes Calvin grote aanhang. De Rooms-katholieke Kerk had aanvankelijk geen antwoord op de aanvallen van Maarten Luther, Calvin en andere hervormers. Als verdediging werd de contrareformatie ingezet maar de het is de Katholieke kerk nooit meer gelukt om de positie van voor de Reformatie te herwinnen.

Alleen veilig in de schuilkerken

Lange tijd was het Katholieke geloof zelfs verboden en bracht het Nederlands Hervormde geloof het tot staatsgeloof ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden (1600-1795). Andere gelovigen zoals Rooms-katholieken, Lutheranen en Doopsgezinden waren genoodzaakt de erediensten in het geheim te organiseren. Hiervoor bouwden men schuilkerken, gebouwen die aan de buitenkant op geen enkele manier verwezen naar de daadwerkelijke functie. Op het platteland ontstonden ook wel schuurkerken. Een gewoon ogende schuur met een religieuze functie. In de eerste helft van de 19e eeuw was het niet langer noodzakelijk in het geheim te prediken en dus werden de meeste schuilkerken weer afgebroken.

In Amsterdam is nog zo'n schuilkerk in tact gebleven en omgebouwd tot Museum Amstelkring, het heet: 'Ons lieve heer op solder'.